

31.12.2018

נושא העבודה

הלנת דין

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

הנושא אשר בחרתי בו הוא הלנת דין. ברצוני לציין שבראשית עבודתי איני הבנתי את הנושא והתעניינותי בו היתה פחותה, אך כאשר התחלתי את עבודתי גיליתי עניין רב בנושא זה. כאשר ניגשתי אל הנושא המחשבה הראשונה שלי מהי הלנת דין, ולאיזה נשא זה מיוחס. במהלך עבודתי, הבנתי שהלנת דין יכולה להתבטא בכמה וכמה רבדים. כאשר מתייחסים להלנת דין, מתייחסים לא רק בנושא השכר אלא גם בנושאים אחרים למשל, דיני קרקעות. במהלך העבודה למדתי רבות על הלנת שכר וזכויות עובדים וגיליתי שלל רבדים בתחום זה אשר עניינו אותי כאזרח במדינת ישראל אשר עתיד לעבוד וחייב לדעת ולהבין את זכויותיו. למדתי שניצול בני נוער בתור מעסיק יכול להיות דבר מאוד קל, במיוחד בחופשים. בני נוער יכולים להיות עובדים שבכלל לא מודעים לתנאי העסקתם ובעקבות כך המעסיק יכול לא רק לנצל אותם ולפגוע בתנאי העסקתם אלא גם בהם פיזית. חוק שעות העבודה ומנוחה¹ וחוק עבודות הנוער² נועד על מנת להגן על בני הנוער ולמנוע פגיעה כלשהי בהם. בנוסף, למדתי

---

¹ חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א-1951

² חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953

כי הפקעת קרקעות קוראת לעיתים קרובות ושהפקעת קרקעות אינה צריכה להיות לגיטימית.

תוכן העניינים

4....	עמ'.....	פרק ראשון : מבוא
6....	עמ'	פרק שני : דיני מקרקעין
15....	עמ'	פרק שלישי : דיני עבודה
18....	עמ'	פרק רביעי : סיכום
20....	עמ'.....	ביבליוגרפיה

מבוא: מהי הלנת דין? הלנת דין היא כאשר ישנו משהו שצריך ל"התקבל" בזמן אך אינו "מתקבל" בזמן. במהלך העבודה שאלה זו נשאלה כמה וכמה פעמים וזו התשובה שמצאתי להלנת דין. כשאומרים הלנת דין זו אמירה מאוד כללית כיוון שהלנת דין יכולה להיות קשורה לתחומים רבים, לדוגמא, אשר דיברתי עליה בעבודה, בנושא דיני מקרקעין ובדיני עבודה. מטרותיי העיקריות בעבודה זו היו באמת להבין מהי הלנת דין ולכן נעזרתי במקורות שונים על מנת להבין מהי הלנת דין. נעזרתי במקרא ובדין העברי על מנת להגיע להבנה מהי הלנת דין. התחלתי את העבודה בכך ששאלתי שאלות משפטיות שלהן חיפשתי תשובה ותשובה מנוגדת על מנת לענות על השאלה מכל הבחינות. לאחר שעניתי לעצמי על השאלה הלכתי וחיפשתי במקורות של הדין העברי והדין הישראלי על מנת למצוא פרשנויות שונות שיעזרו לי בתשובתי. לסיכום, לדעתי הלנת דין נושא מאוד מעניין שאפשר לדון עליו רבות ולמצוא לו תשובות רבות.

הגדרות: ³ **שכר עבודה** - "לרבות תשלומים בעד חגים, פריזון עבודה ושעות נוספות ותשלומים אחרים המגיעים לעובד עקב עבודתו ובמשך עבודתו." ⁴ **שכר מולן** - "שכר עבודה שלא שולם עד ליום הקובע". ⁵ **עובד במשכורת** - "עובד שעיקר גמול עבודתו, משתלם על בסיס של חודש או של תקופה ארוכה יותר". ⁶ **מעסיק** - "מי שאצלו מועסק עובד של קבלן כוח אדם, למעט יחיד שהעובד האמור מועסק אצלו במתן שירותי סיעוד". ⁷ **חובה ליתן הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות** - "2.(א) מעסיק המבקש לפטר עובד ייתן לו הודעה מוקדמת לפיטורים, לפי הוראות החוק". (ב) עובד המבקש להתפטר מעבודתו ייתן למעסיקו הודעה מוקדמת להתפטרות, לפי הוראות חוק זה. (ג) הודעה כאמור בסעיף זה תינתן בכתב ותציין את יום הוצאת ההודעה ואת יום הכניסה לתוקף של הפיטורים או ההתפטרות, לפי הענין, והכל בהתאם להוראות חוק זה." ⁸ **הודעה מוקדמת לפיטורים לעובד במשכורת** - "3. עובד במשכורת זכאי להודעה מוקדמת לפיטורים, כמפורט להלן: (1) במהלך ששת חודשי עבודתו הראשונים - של יום אחד בשל כל חודש עבודה; (2) במהלך התקופה החל בחודש השביעי לעבודתו עד תום שנת עבודתו הראשונה - של 6 ימים, בתוספת של יומיים וחצי בשל כל חודש עבודה בתקופה האמורה; (3) לאחר שנת

³ חוק הגנת השכר, תשי"ח-1958, סעיף 1.

⁴ חוק הגנת השכר, תשי"ח-1958, סעיף 1, (תיקון מס' 16) תשמ"ה-1985.

⁵ חוק פיצויי פיטורים, תשכ"ג-1963, סעיף 12(א), שיעור הפיצויים (תיקון מס' 2) תשכ"ה-1965 (תיקון מס' 29) תשע"ד-2014.

⁶ חוק העסקת עובדים על ידי קבלני כוח אדם, תשנ"ו-1996, סעיף 1, (תיקון מס' 1) תש"ס-2000.

⁷ חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 (תיקון מס' 1) תשע"ד-2014, ס"ח 2.

⁸ חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 3

עבודתו הראשונה - של חודש ימים".⁹ הודעה מוקדמת לפיטורים לעובד בשכר"-4. עובד בשכר זכאי להודעה מוקדמת לפיטורים, כמפורט להלן: (1) במהלך שנת עבודתו הראשונה - של יום אחד בשל כל חודש עבודה; (2) במהלך שנת עבודתו השניה - של 14 ימים, בתוספת של יום אחד בשל כל שני חודשי עבודה בשנה האמורה; (3) במהלך שנת עבודתו השלישית - של 21 ימים, בתוספת של יום אחד בשל כל שני חודשי עבודה בשנה האמורה; (4) לאחר שנת עבודתו השלישית - של 30 ימים".¹⁰ הודעה מוקדמת להתפטרות"-5. הוראות סעי' 13-4 יחולו, בשינויים המחויבים לפי הענין, על הודעה מוקדמת להתפטרות".¹¹ קבלן"-מי שרשום בפנקס קבלנים בתחום ובסיווג המתאים לביצוע העבודה נושא ההיתר ומתמנה לקבלן מטעם בעל ההיתר לביצוע הבנייה או העבודה".

פרק שאלות:

האם ראוי שיינתנו היתרי בניה לקבלנים? אם כן מתי?

מחד גיסא, ראוי שיינתנו היתרי בניה ל¹³קבלנים בשל העובדה שיותר בניינים יבנו וכתוצאה מכך יהיה יותר מקום ושטח לאכלוס משפחות ובני אדם במגורים חדשים. מתן קיום היתרי בניה מאפשר תחרות בריאה ו¹⁴תקנת שוק תקינה, אשר עתידה לגרום לירידה משמעותית במחירי הדירות אשר יכול להביא כתוצאה שיהיו יותר קונים. היתרי בנייה אלה מספקים עבודה לקבלנים ולעובדי בנייה. יתר על כן, הם מגדילים את כמות הדירות בשוק הדירות.

¹⁵הדין כיום, "בגין מתן היתרים להטמנת מיכלי הגז הוציאה המוערעת והמשיבה שכנגד (להלן: הוועדה) לחברות הגז שומות לתשלום היטל השבחה. ועדת הערר המחוזית לתכנון ובניה (להלן: ועדת הערר) קבעה כי חברות הגז מחויבות בתשלום היטל השבחה בעקבות החלת תכנית השינוי, לפי התוספת השלישית לחוק התכנון והבניה (להלן: התוספת; החוק). בימ"ש קמא קיבל את ערעור חברות הגז על החלטת ועדת הערר, ומכאן הערעורים. עיקר הדיון נסב אודות השאלה האם אישור תכנית מתאר ארצית הכוללת תכנית מפורטת, שמכוחה ניתן להוציא היתרי בניה, מקימה, עקרונית, חבות בתשלום היטל השבחה."

⁹ חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 4

¹⁰ חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 5

¹¹ חוק תקנות התכנון והבניה (רישוי בנייה), תשע"ו-2016, סעיף 1 תקי' (מס' 2) תשע"ח-2018.

¹² חוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, סעיף 1, (תיקון מס' 43) תשנ"ה-1995.

¹³ חוק תקנות התכנון והבניה (רישוי בנייה), תשע"ו-2016, סעיף 1 תקי' (מס' 2) תשע"ח-2018.

¹⁴ חוק המכר, תשכ"ח-1968, סעיף 34.

¹⁵ עמ" 8600/15 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה קרית אתא נ"פ גז בע"מ, תשע"ח-2018.

¹⁶ המשפט העברי, ¹⁷ תקנת עישור הנכסים – מעמד הבת כיורשת גם תקנה זו עוסקת בזכותה של הבת לחלק מרכוש אביה, ויש סימוכין להשערה, שהתבססה על התקנה בעניין כתובת בנין דכרין. לפי תקנת עישור הנכסים כבר יש לה לבת מעין זכות ירושה ממש, גם במקום שיש בנין אף אם זוהי זכות מסויגית. במסכת כתובת אנו גורסים: "והתניא: רבי אומר: בת הניזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים". לפי תקנה זו זכאית הבת לקבל מעיזבון אביה, נוסף על מזונותיה, גם חלק עשירי מן הנכסים. גם מגמתה של תקנה זו היא, כפי שמשמע מהמקורות התלמודיים ומפרשיהם, לאפשר את נישואי הבת על ידי סיפוק האמצעים החומריים הדרושים. אולם בתקנה זו יש כבר לראות משום הכרה מסוימת בבת כזכאית בעיזבון אביה. בתקנת כתובת בנין דכרין לא היה משום יצירת זכות משפטית של הבת לחלק מסוים בנכסי האב – שכן שם מדובר בחיי האב וברצונו של האב, ואין התקנה של כתובת בנין דכרין מחייבת אותו לתת חלק מרכושו, אלא רק גורמת בעקיפים לכך. לעומת זאת, בתקנה של עישור נכסים יש משום שינוי מרחיק לכת. מעתה יש לה לבת זכות משפטית לדרוש חלק מסוים וקבוע מראש בנכסי עיזבון אביה, וזכות משפטית זו יש בה הרבה כאופי הירושה.

מאידך גיסא, אי מתן היתרי בנייה לקבלנים מכיוון שישנן די והותר דירות ותוכניות מתאר הנבנים בכל יום. נתינת היתרי בנייה לקבלנים רק תגרום לבנייה של עוד ועוד בניינים מה שעתיד להוביל לצפיפות יתר של בניינים ולמחסור בשטחים לחקלאות, וכתוצאה לעיבוד פרנסה של חקלאים רבים ועלייה במחירי הפירות והירקות. כאשר אולי ירדו מחירי הדירות אך יעלו מחירי הפירות והירקות כולי תקווה שתקופת הצנע לא תשוב.

¹⁸ הדין כיום, "93. ואולם, גם אם נניח לצורך הדיון בלבד, כי היתר הבניה ניתן כדין (וכאמור, דעתי שונה), אינני רואה מה הבסיס לאישור השימושים במקום לעסקים כמו: בית קפה, מסעדה ומרכז מבקרים. ההיתר שניתן הוא "לעבודות שימור ושיקום בניינים קיימים בתחום אתרי מורשת עתיקות בלבד", והועדה המקומית לא התבקשה ולא אישרה עשיית שימוש כלשהו במבנים. לאמיתו של דבר, נאמר מפורשות בהיתר, כי "אין לאכלס/ להשתמש במבנים ללא קבלת האישורים הנדרשים כחוק". כפי שהובהר בדבריי הקודמים, אין מקום, ככלל, ליתן היתר בניה מבלי להתייחס לשימושים המותרים במבנה, שכן הא בהא תליא. דרך המלך, אותה מתווה

¹⁶ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח.

¹⁷ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 474.

¹⁸ עמ' 3818/16 הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה - מחוז מרכז נ' ס.פ. פרובנס בע"מ תשע"ח - 2018.

תמ"מ 3/10, היא כי יוכן מסמך תכנוני לאזור נחל הירקון, ולאחריו יוכנו תוכניות מקומיות אשר יגדירו, הן את נושא הבניה, ולא פחות חשוב מכך – את השימושים המותרים במבנה או במבנים הקונקרטיים. במקרה דנן, נעשה ניסיון, בעידוד ובתמיכה של הועדה המקומית, לעקוף את המתווה שנקבע בתמ"מ 10/3 לצורך אישור השימושים במקרקעין, אשר ספק אם הם עולים בקנה אחד עם מטרותיה ותכליתה של התכנית. אין מקום לאשר קיצורי דרך מעין אלה, גם אם ננקוט בגישה אמפתית וסלחנית כלפי המשיבה 1. כפי שיובהר בהמשך, תקנתה של המשיבה 1 אינה באישור השימושים המבוקשים, אלא בקבלת פיצויים מלאים על הנזק שנגרם לה, בעיקר עקב התנהלותם של הועדה המקומית בפתח תקווה ושל העומדים בראשה."

המשפט העברי¹⁹,²⁰ סברה אשר תומכת בטיעון זה: תקנת עישור הנכסים נדודה הרבה בספרות התלמודית. חלק האמוראים סבורים, שזכות הבת לסכום קבוע של חלק עשירי מן הנכסים אינה קיימת בכל התנאים, אלא רק כאשר אין אני יכולים לשער את אומדן דעתו של האב, כמה היה ברצונו לתת לבתו לצורכי נישואיה; אבל אם ניתן לשער כמה היה נותן לה – זכאית הבת אותו חלק, בין שהוא פחות מעשירית ובין שהוא יותר, הכל כפי שהאב היה נותן לה אילו היה בחיים. כמו כן ביקשו חלק האמוראים לצמצם את הסכום, שהאב זכאי לתת לבתו בחייו על סמך תקנת כתובת בנין דכרין עד לחלק העשירי של נכסיו. אולם לצדם של חילוקי דעות אלה, הרי הגרעין המהותי בתקנה זו של עישור נכסים הוא, שיש כאן קביעה מפורשת למתן חלק מסויים מעיזבון האב לבתו, גם במקום שיש בנים. חילוקי דעות עקרוניים ומעניינים אנו מוצאים בסוף תקופת אמוראי בבל בדבר מהותה המשפטית של זכות הבת לחלק העשירי בנכסי האב.

¹⁹ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח.
²⁰ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 475.

האם ראוי להוציא מבנים שנבנו ללא היתרי בניה ולהרוס אותם או לשחרר את השטחים?
 מחד גיסא, לדעתי, ראוי בהחלט להרוס את השטחים כיוון שבנייה ללא היתרי בנייה היא עבירה על²¹ החוק היתרי בניה, ולכן אני סבור שצריך ללמד קבלנים לקח ולא לאפשר לבנות יותר ללא היתרי בנייה. כתוצאה מבניה בלתי חוקית ליתן צו הריסה ובזאת ילמדו לקח הקבלנים והמעסיקים שאין אפשרות בניה ללא מתן היתר מכוון שכספם וזמנם ירדו לטמיון. יתרה מזאת, הקבלנים והמעסיקים חייבים לפי החוק לשלם את נכנסת העובדים ללא קשר בין אם הבניה הייתה חוקית או לא.

²² "השאלות העיקריות בהן התמקד הדיון היו כמה בתים הרס צה"ל והאם התושבים שהו בבתיהם במהלך ההריסה: צה"ל דבק בגירסתו לפיה נהרסו רק 22 בתים וכי הבתים היו נטושים מזה חודשים רבים. תושבי הבתים, ארגוני זכויות האדם וארגונים הומניטאריים טענו כי מספר הבתים שנהרסו גבוה בהרבה וכי לפחות חלק מהתושבים שהו בביתם בעת שצה"ל החל בפעולת ההריסה. השאלה האם עצם הריסת הבתים הייתה מוצדקת כמעט ולא נדונה. מהדיווחים על הריסת הבתים ברפיח נדמה היה כי מדובר במבצע חד פעמי של ישראל, שנעשה בתגובה להריגת ארבעה חיילי צה"ל יום קודם לכן. אולם, מאז תחילת האינתיפאדה הרסה ישראל מאות בתים, עקרה אלפי עצים והשחיתה אלפי דונמים של שטחים חקלאיים ברצועת

²¹ תקנות התכנון והבניה (בקשה להיתר, תנאיו ואגרות), תש"ל-1970.

²² על שטיין " מדיניות ההרס הריסת בתים והשחתת שטחים חקלאיים ברצועת עזה" בצלם 01.02.2002.

עזה. כמעט בכל המקרים בהם הרסו כוחות צה"ל בתים, הם היו מאויישים והתושבים נמלטו מהם כאשר הדחפורים ניצבו בפתח. פעולות אלה ננקטו בעיקר סביב התנחלויות, כבישים עוקפים ועמדות צבאיות."

המשפט העברי²³,²⁴ קניין אגב קרקע - דרך קניית קניין זו, הקרויה בקיצור "קניין אגב". באה אף היא להקל על הדרישות המכבידות של נוכחות החפץ נשוא העסקה, אם כי אין בה כל ההקלות והיעילות שבקניין סודר. בדרך קניין זו אדם מקנה לחברו קרקע כלשהי, ואגב הקניית קרקע הוא יכול להקנות לו מיטלטלין, ללא הגבלה של כמות או ערך. מהותה של עסקת הקרקע והמיטלטלין יכולה להיות שונה לחלוטין, כגון האחד במכר והשני במתנה, וכן אין צורך בכל קשר ענייני או פיסי בין המיטלטלין לבין הקרקע (אין צורך, למשל שהמיטלטלין יהיו מצויים על הקרקע).

דרך קניין זו באה לאפשר עסקאות במיטלטלין, בלא לדרוש את נוכחותם של המיטלטלין במקום העסקה, וכן ניתן לקיים דרך קניין זו אגב כל שטח מינימלי ביותר של מקרקעין. בתקופת התלמוד לא היה בדרישה זו משום קושי מיוחד, שכן בדרך כלל היה מצוי לכל אדם רכוש של מקרקעין. משנשתנתה מציאות זו בתקופה שאחר התלמוד, הותקנה תקנה נוספת, שלפיה ניתן להקנות מיטלטלין בקניין אגב קרקע, בעניינים מסוימים, גם למי שאין לו קרקע כלל, על סמך ההנחה, שלכל יהודי יש ארבע אמות בארץ ישראל, שהיא בבעלות המשותפת של כל עם ישראל. כלומר, במידה ואלמוני ביצע עסקת קניין של קרקע עם פלוני אחר באופן לא חוקי, אלמוני אשר שילם באופן של מיטלטלין לפלוני והמדינה מחליטה להרוס את מה ששילם עבורו, המיטלטלין ששילם בעצם שולם לשווא.

מאידך גיסא, לא ראוי להוציא מבנים שנבנו ללא היתרי בנייה כיוון שהרבה כסף הושקע במבנים וחבל שירד לטמיון. בנוסף, זמן רב וכוח עבודה רב הושקע לבניית המבנים. עובדי הבנייה עבדו במשך המון זמן על בניית המבנים ולדעתי אין סיבה פשוט לתת צו הריסה. כן אפשר לתת לקבלן קנס. אך הריסת המבנים תפגע לא רק בקבלנים אלא גם מזמיני שירות של קבלנים ששילמו על המבנים והיו צריכים להתגורר בהם. הריסת מבנים זו יכולה לגרום לאנשים רבים להשאר מחוסרי מגורים.

²³ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח.
²⁴ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 478.

²⁵הדין כיום, "צירי תנועה באיו"ש ואזח"ע מהווים את אחד ממוקדי החיכוך העיקריים בהם מתרחשים בחודשים האחרונים אירועי לחימה אינטנסיביים, כאמור. צה"ל נדרש, כמובן, להתמודד עם אירועי לחימה אלו, ולספק הגנה למשתמשים בצירי התנועה האמורים, חיילים ואזרחים כאחד. הצמחייה והגדרות בצדי הדרכים משמשים, לא אחת, מסתור למפגעים, ומקשים על חיילי צה"ל להתגונן מפני הנחת מטענים וביצוע פיגועי ירי לעבר ישראלים הנוסעים בצירים. אמצעי הבטחון בהם עושה צה"ל שימוש על מנת לתת מענה לצורך ביטחוני זה הם, בין היתר, פעולות של חישוף השטחים שבצדי הדרכים לרבות יישור השטח, עקירת עצים והריסת גדרות"

²⁶המשפט העברי, ²⁷מצייין את החקיקה בדרכי הקניין אשר אומרת כי החלק המכריע של דרכי הקניין במשפט העברי מקורו בתקנות של חכמי ההלכה. בדרכי הקניין כוונתנו לפעולות המשפטיות שעל-ידן נוצרות זכות קנייניות בנכסים, היינו זכויות שאדם רוכש בנכס כלפי כל העולם. העובדה שהוענק לחיוב במשפט העברי אופי חפצי מובהק – על ידי מתן זכות שעבוד לבעל-החוב בנכסי החיוב – הביאה לכך, שגם דרכי יצירת החיובים החוזיים היו אותם דרכים שבהם נוצרו זכויות קנייניות בנכסים, מאחר שגם בחיוב נרכשה זכות חפצית בנכסי החיוב. דרכי הקניין הקדומים נושאו אופי מוחשי ופורמלי, ולא היה בהם כדי לספק את הדרישות לרכישתן ולהעברתן של זכויות קנייניות – ומכל שכן חוזיות – במציאות של כלכלה ההולכת ומתפתחת ושל מסחר החורג מעבר לסחר חליפין ומעבר לגבולות גיאוגרפיים. משום כך יצרו חכמי ההלכה – על ידי המקור המשפטי של התקנות – דרכי קניין, אשר מצד אחד שמרו על האופי הריאלי של דרכי הקניין העבריים.

²⁵ על שטיין " מדיניות ההרס הריסת בתים והשחתת שטחים חקלאיים ברצועת עזה" בצלם 01.02.2002.

²⁶ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח.

²⁷ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 476.

האם ראוי לא לתת היתרים לעניין הפקעת קרקעות:

מחד גיסא, יש למדינה זכות להפקיע קרקעות. אמנם האזרח בעל הקרקע קנה אותה בכספו, הקרקע בבעלות המדינה ויכולה להפקיע אותה כרצונה כיוון שלפעמים ישנם למדינה צרכים מסוימים כגון, הקמת התנחלויות, בניית ערים חדשות וסלילת כבישים שמובילים להפקעת קרקעות. בנוסף, לעיתים ישנם צרכים ביטחוניים במדינה שהציבור אינו מודע או צריך לדעת עליהם אשר יכולים לגרום למדינה להפקיע קרקעות.

²⁸הדין כיום, "מרגע שאין מחלוקת שהרכבת הקלה תשרת את התכנית, הרי מכאן שכל הפקעה ללא מתן זכויות היא אפליה ולכן יש לפסול את התכנית. הות"ל: תכנית הרכבת הקלה לא תפגע בבעלי הקרקעות בחוף התכלת – כאמור, הוועדה הארצית לתכנון ובנייה של תשתיות לאומיות קיבלה את נימוקי המתנגדים וקבעה כי ה"ייעוד נדחה". באופן זה תושהה כניסת הייעוד "דרך" לתוקף, וזאת כדי לאפשר ככל הניתן לקדם את התכנית המקומית, לפי שיקול דעת מוסד התכנון המוסמך לכך, על בסיס ייעוד הקרקע הקיים. זאת, עד אשר יידרשו המקרקעין לצורך ביצוע התשתית הלאומית בפועל. עו"ד גיא-מוסרי מסביר כי בעקבות קביעת ייעוד נדחה, ככל שמדובר באותם בעלי זכויות שהקרקע שלהם תופקע לטובת הדרך של הרק"ל, תיכנס הרכבת הקלה לתוקף רק אחרי שתאושר תכנית הר/ 220 א או כל תכנית אחרת בחוף התכלת. משמעות הקביעה, שאם תכנית חוף התכלת תאושר לפני אישור תכנית הרכבת הקלה, באשר לאותם בעלי

²⁸ נבו, יובל הפקעת קרקע לטובת "דרך" מבנים, 327 עמ' 52 (ספטמבר-אוקטובר) תשע"ז 2017.

קרקע – לא יהיה באישור הרק"ל כדי לפגוע בזכויותיהם המאושרות במסגרת תכנית חוף התכלת. הסדר דומה הושג לאחרונה לגבי בעלי החלקות בתכנית ח 500 בחולון וזאת לנוכח העובדה כי תכנית ח 500 אושרה וממתינה למתן תוקף פורמלי".

²⁹ המשפט העברי, בתקופת התלמוד היתם דעתם של רוב החכמים נוטה לתמיכה בחופש ההתחרות המסחרית והמקצועית. "אלא נראה בעיני, שכך הוא מקובל מרביתו ד'ארור מסיג גבול רעהו' בא להרבות הסגת גבול של משא ומתן... שיחזרו לו המכס כבראשונה בלי תוספת או ישלם גרם ההיזק..." מהרש"ל מפרש את מקור דבריו של בעל הרוקח בדבר הרחבת איסור הסגת גבול גם על קיפוח פרנסת חברו על-ידי מדרש שני הפסוקים שבתורה, שנאמרו לעניין הסגת גבול; האחד "לא תסיג גבול רעך", והשני "ארור מסיג גבול רעהו"; מאחר שהפסוק השני נראה כמיותר, יש לדרוש ולומר, שהוא בא לרבות איסור הסגת גבול של משא ומתן, איסור שיש עימו סאנקציה של תשלום פיצויים על המפר אותו ועובר עליו. כאן שוב דוגמה למדרש של פסוק מן התורה, שדרש אחד מגדולי ההלכה במאה הטי"ז, מדרש שאמנם לא בא ליצור הלכה, אך בא לשלבה ולמצוא לה סימוכין בתורה.

מאידך גיסא, אמנם למדינה יש זכות בחוק להפקיע קרקעות אך לדעתי זה לא הגיוני שהמדינה תפקיע קרקעות של אזרחים אשר שילמו על הקרקעות הנ"ל, זה שהאזרחים מקבלים פיצויים כספיים זה לא משנה את העובדה שקרקע שקנו נלקחה מהם. בנוסף יכול להיות מדובר בקרקע שיש לה ערך ערכי ורגשי לאותם אזרחים; קרקע שקיבלו בירושה, קרקע ששייכת להם המון זמן.

³⁰ הדין כיום, "לאחרונה אישרה הוועדה המקומית הרצליה את תכנית המתאר הר/2200/א הממתינה להפקדה בוועדה המחוזית וזאת במקביל להפקדת תכנית האב לעיריית הרצליה. במסגרת התכנית המוצעת מיועדת בנייה של כ-2,12,000 יחידות דיור, שטחי מסחר, מלונאות תעסוקה ועוד. המתחם המשתרע על כ-2,200 דונם מחולק ומפוצל ברובו לחלקות קטנות בשטח שנע בין כ-500 עד 1,000 מ"ר בממוצע, לצד חלקות חריגות המשתרעות על שטחים גדולים יותר ובהם מחזיקים עשרות בעלים בחלקים בלתי מסוימים (מושעא). כך יוצא שחלק מן הבעלים במתחם מהווים בחלקות הקטנות חלק משמעותי מכל חלקה ואילו בחלקות הגדולות, אחוז

²⁹ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרוניתיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 329.
³⁰ נבו, יובל הפקעת קרקע לטובת "דרך" מבנים, 327 עמ' 52 (ספטמבר-אוקטובר) תשע"ז-2017.

ההחזקה בהן נמוך והוא בבחינת אחוזים בודדים מכלל החלקה. עו"ד גיא מוסרי מזכיר שמנגנון האיחוד והחלוקה ממילא נעשה אך ורק במסגרת התכנית המפורטת ולכן מצופה מהמועצה הארצית שתקבע מנגנון לשימור זכויות כמו שנעשה במקרים דומים, כמו כביש מכביית או כביש 531 ברעננה וכמו שנעשה עם יתר ההפקעות לטובת הכבישים בתכנית חוף התכלת. עו"ד מוסרי מזכיר כי בכל המקרים הקודמים שבהם בוצעה הפקעה לדרך מוצעת או מאושרת, הוכנסו מנגנונים של שמירת זכויות מלאה לפי המצב הנכנס ולא לפי המצב היוצא (דהיינו לא כדרך).

³¹ המשפט העברי, ³² המשפט העברי מציין את תקנת עישור הנכסים – מעמד הבת כיורשת אשר עוסקת בזכותה של הבת לחלק מרכוש אביה. לפי תקנה זו זכאית הבת לקבל מעיזבון אביה, נוסף על מזונותיה, גם חלק עשירי מן הנכסים. יש לבת זכות משפטית לדרוש חלק מסוים וקבוע מראש בנכסי עיזבון אביה, וזכות משפטית זו יש בה הרבה כאופי הירושה. בנוסף מציין המשפט העברי כי הירושה עוברת אל הבת לצורך נישואיה. ולכן במידה והמדינה תחליט להפקיע את הקרקע השייכת לאביה היא שוללת ממנה גם את הזכות המשפטית לדרוש את החלק שלה בנכס וגם שוללת את הנכס אשר ישמש אותה לטובת נישואיה. בנוסף, מציין המשפט העברי ³³ במשפט העברי קיים עיקרון משפטי של איסור הסגת גבול. המונח הסגת גבול עבר שלבי הרחבה והתפתחות רבים. במקורו יוחד מושג זה במקרא ללקיחת קרקע הזולת שלא כדין על ידי הסגת (היינו הזזת) סימני הגבול לתוך קרקע הזולת לשם סיפוח חלק הקרקע לקרקע הסמוכה של מסיג הגבול. על מובן זה מדובר בתורה בשני פסוקים: "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה" והפסוק השני: "ארור מסיג גבול רעהו". ההקפדה על סימון מדויק של הקרקע היתה נהוגה עוד בימי האבות, כמו שאנו למדים מתיאור השדה אשר במכפלה, שקנה אברהם מעפרון החתי ונגד מסיגי הגבול התריעו בספרי הנביאים והחכמה, ואיסור הסגת גבול קרקע חבירו נדונה גם בספרות התלמודית ובפוסקים. עוד בתלמוד, ובמיוחד בתקופה שאחר התלמוד, התעורר הצורך במתן הכרה והגנה משפטית לזכויות, שלא היו מגובשות בדפוסים משפטיים. זכויות אלה מצאו את ביטויין והגנתן מבחינה

³¹ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח.

³² מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 475.

³³ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 329.

משפטית על-ידי הרחבת העקרון של הסגת גבול, שיכלול איסור הסגת גבולות כלכליים, מסחריים ורוחניים שונים.

האם ראוי לנצל בני נוער אשר לא מודעים לזכויותיהם?

מחד גיסא, בני נוער מסכימים לעבוד³⁴ מעל גיל 16 לפי החוק מכיוון שרובם עובדים בחופשת הקיץ כדי להרוויח קצת כסף ולמצוא תעסוקה בחופש, הם אינם עובדים בעבודה כדי לפרנס את עצמם או לשלם חשבונות או לשלם שכר דירה ולכן בני נוער מרוצים כאשר משלמים להם כל סכום אשר יכול לאפשר להם לקנות דברים שהם רוצים ואין באפשרות ההורים לממן להם. בנוסף, הכסף אשר הם מרוויחים יכול להספיק להם גם לאוכל וליציאות עם חברים ומנתק את התלות הכספית מהוריהם.

³⁵הדין כיום, על פי המשפט הישראלי ישנה קביעה על פי³⁶ חוק עבודות הנוער סעיף 2 – גיל עבודה כי לא יועסק ילד שעדיין לא מלאו לו 15 שנה ושילד שמלאו לו 15 שנה וחל עליו לימוד חובה לפי חוק לימוד חובה תש"ט-1949, לא יועסק אלא אם נתקיים אחד מאלה: (1) הילד עובד כחניך כמשמעותו בחוק החניכות, תשי"ג-1953; (2) ניתנה לגבי הילד הוראה לפי סעיף 5(ב)(1)(II) לחוק לימוד חובה, תש"ט-1949; (3) מפקח מטעם משרד החינוך והתרבות אישר כי הילד השלים חינוך חובה בתקופה קטנה מתקופת הלימוד המתאימה לגילו. כלומר, במידה ובני הנוער לא

³⁴ חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953, סעיף 2 (א), (תיקון מס' 3) תשכ"ט-1969 (תיקון מס' 14) תשי"ע-2010 (תיקון מס' 16) תשע"ד-2014.

³⁵ דיני עבודה ספר החקיקה, תשעז, עו"ד מנשה כהן ועו"ד רון דלומי, עמ' 216.

³⁶ חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953.

מודעים לזכויות אלו קל יותר למעסיקים לנצל אותם כעובדים לעבוד בזמנים שהם לא יכולים
 וכתוצאה מכך להרוויח יותר כמעסיק כוח עבודה.

³⁷ המשפט העברי, המשפט העברי מציין שרשים למוסד המשפטי של פיצויי פיטורים לעובד
 מצויים בדיו ההענקה, שהעבד העברי זכאי לקבל כשהוא יוצא לחירות, לאחר שעבד שש שנים:
 "וכי תשלחנו חפשי מעמד – לא תשלחנו ריקם. העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר
 ברכך ה' אלהיך תתן לו". בדין זה מצאו חכמי ההלכה את הרעיון של מתן סכום מסויים לעובד
 את הפסקת עבודתו, רעיון שניתן להחילו גם לאחר שבטל עצם מוסד העבדות במשפט העברי. על
 כך אנו שומעים עוד בסופה של המאה השלוש-עשרה מפי בעל ספר החינוך: "ונוהגת מצווה זו
 (=הענקה)... בזמן הבית, שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג.. ומכל מקום, אף בזמן
 הזה, ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט,
 שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם". בדברי ספר החינוך לא היה אלא משום חובה
 מוסרית לתת לעובד סכום מסוים עם סיום עבודתו. משנתעורר הצורך בתקופה האחרונה לתת
 לחובה זו גושפנקה משפטית מחייבת, נעשה הדבר בפסקי-דין של חכמים שונים ובעיקר של בתי-
 הדין הרבנים בישראל, בשלוש דרכים. הדרך הראשונה היא על-ידי הסתמכות על עקרון
 ההענקה, בעקבות ספר החינוך. באחד מפסקי בתי-הדין הרבניים נקבע, כי "המקור לתשלומי
 פיצויים היא הענקה שמחויבים לתת לעבד עברי... רואים בעליל שכוונת התורה היתה להטיל
 חובה על המעביד שידאג דאגת מחר עבור הפועל, שעם עזיבתו את עבודתו אצלו לא ישאר
 בידים ריקות". לפיכך, בין השאר כמו שאר הזכויות שאינו מעניק לבני הנוער המעסיק, פיצויי
 פיטורין הם חלק מהזכויות הללו.

מאידך גיסא, לא ראוי לנצל בני נוער מכיוון שגם אם אינם מודעים לזכויותיהם, מחובתו של
 המעסיק ליידע אותם מה מגיע להם ומה לא מגיע להם בנוגע לעבודתם; תשלום נסיעות, עבודה
 בסופי שבוע, שכר מינימום, הפסקות. ער אני לעובדה שיתכן במידה והמעסיק יסביר לבני נוער
 או לא יסביר לבני נוער את זכויותיהם בני הנוער ירצו לעבוד כדי שתהא להם תעסוקה בחופש
 אך יחד אם זאת אין לקפח את זכויותיהם.

³⁷ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 749.

³⁸הדין כיום, המשפט הישראלי מציין כי על פי ³⁹חוק עבודות הנוער סעיף 5 - איסור עבודה במקומות מסויימים, סעיף 6 - עבודות אסורות וסעיף 7 - גיל מיוחד לעבודות מסויימות כי ילד, אף אם מלאו לו 15 שנה, לא יועסק במקום שקבע שר העבודה והרווחה, בין בדרך כלל ובין במיוחד, אם לדעתו עבודתו של ילד באותו מקום, עלולה לסכן את התפתחותו הגופנית, הנפשית או החינוכית בשל טיב העיסוק, מיקומו או בשל כל סיבה אחרת. שר העבודה רשאי לאסור או להגביל, בתקנות, העסקת ילד או צעיר בעבודות, בתהליכי ייצור או במקומות עבודה שהעבודה בהם עלולה לדעתו, לפגוע בבריאותם, שלומם או בהתפתחותם הגופנית, אף אם העסקתם אינה אסורה על פי הסעיפים הקודמים. בנוסף, שר העבודה רשאי לקבוע בתקנות, כי נער שעדיין לא הגיע לגיל פלוני לא יועסק בעבודה פלונית, אם לדעתו עלולה העבודה לפגוע בבריאותו, בשלמו או בהתפתחותו הגופנית, החינוכית, הרוחנית או המוסרית של הנער, אף אם העסקתו אינה אסורה על פי הסעיפים הקודמים. כלומר, המשפט העברי מציין כי ניצול בני נוער אשר לא מודעים לזכויותיהם עלול לפגוע בבני הנוער - בבריאותם בשלומם, בהתפתחותם הגופנית, החינוכית, הרוחנית או המוסרית. בנוסף, יכול לפגוע גם במעסיק אשר יהיה מחוייב לשלם להם פיצויים.

⁴⁰המשפט העברי, המשפט העברי מציין כי מאחר שכמה חכמים סבורים, שאין בית-דין כופה על לפני משורת הדין, העדיפו חכמים אחרים לבסס את דין פיצויי פיטורין על המקור המשפטי של המנהיג, שאחד מעקרונותיו – "מנהג מבטל הלכה" – נאמר במיוחד לעניין דיני פועלים. כך נקבע "שמאחר שבזמננו נתפשט מנהג זה של תשלום פיצויים לעובדים... יש לבוא ולחייב בזה מצד דין תורה לפי הכלל האמור בהלכות שכירת פועלים 'הכל כמנהג המדינה' ". ומכוח המנהג התביעה לפיצויי פיטורין "אינה תביעה של חסד אלא מעין תביעה אשר בדין יסודה". ואף אם המעביד הוא מוסד של צדקה, חייב הוא במתן פיצויי פיטורין. בפסיקה לפי דעה זו משתלב גם עקרון ההענקה, שחשיבות מיוחדת נועדה כאן למנהג, משום ש"מצינו לו סמוכים בתורה ובהלכה" ש"מנהג זה יש לו עיקר מן התורה – הענקת עבד עברי", ולכן הוא מנהג ראוי והגון".

³⁸ דיני עבודה ספר החקיקה, תשעז, עו"ד מנשה כהן ועו"ד רון דלומי, עמ' 216.

³⁹ חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953.

⁴⁰ מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ' 751.

סיכום

בסוגיה זו לדעתי לא ראוי לתת היתרי בנייה לקבלנים, ישנן מספיק דירות שנבנות ואם ניתן יותר מדי היתרי בנייה לקבלנים יוצר מצב של צפיפות בין מבנה למבנה מעבר למה שאמור להיות. מתן היתרי בנייה יכול לפגוע בחקלאות עקב מחסור בשטחים. בנוסף לכך, מתן היתרי בנייה יכול לגרום לזיהום אוויר ולפגוע באיכות הסביבה. אי לכך, אני חושב שמתן היתרי בנייה לקבלנים ובניית עוד בניינים יכול לגרום להמון רעש ועלול להוות מקור סכנה לאזרחים אשר חיים וגרים באזורי הבנייה. אתרי הבנייה עלול להוות מקור סכנה בין אם לעוברי אורח אשר עוברים ברחוב ובין אם גם לילדים קטנים העלולים להיכנס אל אתרי הבנייה ולהפגע.

בסוגיה זו לדעתי לא ראוי להרוס מבנים שנבנו לא היתרי בנייה כיוון שאמנם נבנו ללא אישורים ובצורה לא חוקית, אך הרבה⁴¹ קבלנים ומזמיני שירות השקיעו זמן וכסף במבנים אלו. הקבלן שבנה את המבנים חשב ותכנן את בניית המבנה, העסיק עובדים כדי לבנות את המבנים ולמרות שעבד ללא מתן היתרי בנייה, ייתכן והקבלן הוסיף חטא על פשע והתחייב כלפי הקונים במכירת דירה וכעת הקונים נותרו ללא כספם וללא דירת מגורים אי לכך ובהתאם לאמור לעיל אני סובר

⁴¹ חוק תקנות התכנון והבנייה (רישוי בנייה), תשע"ו-2016, סעיף 1 תקי' (מס' 2) תשע"ח-2018.

שאינן זה נכון לתת צו הריסה במקרה זה. בנוסף, בכל מקרה יבוא קבלן אחר ויבקש היתר בנייה לבנות במקום בו נהרס המבנה הנ"ל ולכן לדעתי הריסת המבנה לא יועיל לאף אחד.

בסוגיה זו לדעתי לא ראוי לתת היתרים לעניין הפקעת קרקעות כיוון שלמדינה יש אמנם זכות בחוק להפקיע קרקעות אך זה לא ראוי שיהיה בחוק, אם אדם קנה בכספו קרקע או קיבל קרקע בירושה זה לא הוגן שהמדינה תיקח אותה בגלל צרכים כאלה או אחרים. לדוגמא, במידה ואדם מקבל קרקע בירושה ובחלק מהצוואה יש הוראה להשתמש בקרקע זו לבניית בית או שימוש חקלאי כלשהו בקרקע זו הפקעת הקרקע עלולה לגרום לאי קיום חמור של הצוואה. אי לכך, הפיצוי הכספי שיקבל האדם אשר הופקעה הקרקע שלו לא יוכל לפצות אותו על עוגמת הנפש.

בסוגיה זו לדעתי לא ראוי לנצל בני נוער בעבודה אשר לא מודעים לזכויותיהם. לבני נוער מגיעות זכויות עובדים במיוחד כמו לשאר העובדים. מחובתו של המעסיק להסביר להם את זכויותיהם ולממש אותם. איני מסכים אם התנהלות זו של המעסיק אשר לא מסביר לבני הנוער את זכויותיהם. ראוי שבמשרד החינוך יועבר חוק המחייב הסברה בבתי ספר תיכוניים לעניין זכויות בני הנוער כאשר הם עובדים. מעבר לכך, לדעתי ניצול בני נוער וניצול בני נוער בעבודה הוא דבר שנוגד את המצפון ואת האנושיות של המעסיקים. ניצול הוא דבר שהוא פסול ומעסיק שעושה זאת לא מתאים לתפקיד זה.

בסוגיה זו לדעתי המעסיק אינו רשאי להלין את שכר עובדו עקב כך שלא הודיע מראש על התפטרותו. אמנם העובד לא פעל לפי החוק אך זה לא משנה את העובדה שהעובד עבד שעות מסוימות והמעסיק מחויב לשלם לו עבור שעות אלו ולכן הלנת שכר העובד לא מוצדקת בשום סיטואציה שהיא. אי לכך, לדעתי לא משנה עד כמה שהעובד לא היה בסדר ולא פעל כפי שהיה ראוי לפעול, המעסיק אינו רשאי לשלול מהעובד כל זכות שהיא. המעסיק מחויב להעניק לעובד את זכויותיו בכל מצב שהוא.

ביבליוגרפיה

- חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א-1951.
- חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953.
- חוק הגנת השכר, תשי"ח-1958, סעיף 1.
- חוק הגנת השכר, תשי"ח-1958, סעיף 1, (תיקון מס' 16) תשמ"ה-1985.
- חוק פיצויי פיטורים, תשכ"ג-1963, סעיף 12(א), שיעור הפיצויים (תיקון מס' 2) תשכ"ה-1965
(תיקון מס' 29) תשע"ד-2014.
- חוק העסקת עובדים על ידי קבלני כוח אדם, תשנ"ו-1996, סעיף 1, (תיקון מס' 1) תש"ס-2000.
- חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001(תיקון מס' 1) תשע"ד-2014, ס"ח 2.
- חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 3
- חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 4
- חוק הודעה מוקדמת לפיטורים ולהתפטרות, תשס"א-2001 ס"ח 5
- חוק תקנות התכנון והבנייה (רישוי בנייה), תשע"ו-2016, סעיף 1 תק' (מס' 2) תשע"ח-2018.
- חוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, סעיף 1, (תיקון מס' 43) תשנ"ה-1995.

חוק המכר, תשכ"ח-1968, סעיף 34.

עמ 8600/15 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה קרית אתא נ' פז גז בע"מ, תשע"ח-2018.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 474.

עמ 3818/16 הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה - מחוז מרכז נ' ס.פ. פרובנס בע"מ

תשע"ח-2018.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 475.

תקנות התכנון והבניה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות), תש"ל-1970.

יעל שטיין " מדיניות ההרס הריסת בתים והשחתת שטחים חקלאיים ברצועת עזה" בצלם

01.02.2002.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 478.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 476.

נבו, יובל הפקעת קרקע לטובת "דרך" מבנים, 327 עמ' 52 (ספטמבר-אוקטובר) תשע"ז 2017.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 329.

חוק עבודת הנוער, תשי"ג-1953, סעיף 2 (א), (תיקון מס' 3) תשכ"ט-1969 (תיקון מס' 14) תשי"ע-

2010 (תיקון מס' 16) תשע"ד-2014.

דיני עבודה ספר החקיקה, תשעז, ע"ד מנשה כהן ועו"ד רון דלומי, עמ 216.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 749.

מנחם אלון, המשפט העברי תולדותיו מקורותיו עקרונותיו, כרך א, תשמ"ח, עמ 751.